

NEMZET ÉS HAGYOMÁNY

SEBŐK MELINDA

*Kós Károly és Babits Mihály születésének
125. évfordulójára*

„Csak Babits Mihályt ösmerem, az író, az embert nem.”

Kós Károly

Ha van valami érdekes és irodalomtörténeti szempontból sem lényegtelen abban, ami két eltérő életutat bejárt művész sorsát összeköti, akkor a Babits- és Kós-hagyaték értékes dokumentumokkal szolgál a figyelmes olvasó számára.

A most 125 éve 1883. november 26-án Szekszárdon született Babits Mihályt és ugyanebben az évben december 16-án Temesváron napvilágot látott Kós Károlyt nemcsak azonos életkoruk teszi pályatársakká, hanem olyan művészeti élmények, irodalmi fórumok is, melyek kihatással voltak esztétikai-irodalmi nézeteikre. A Babits- és Kós Károly-hagyaték levelei rávilágítanak a két író egymás iránti rokonszenvére, és bepillantást engednek a XX. század első felének irodalomtörténeti mozzanataiba.

Első eszmei találkozásuk még 1900 őszére tehető, amikor Walter Crane, a kiváló angol festő, iparművész, író, költő, dekorátor és könyvillusztrátor, a Royal College of Art igazgatója – a párizsi és berlini kiállítása után – Budapestre látogatott. 1900 októberében az Iparművészeti Múzeum antik és modern műipari remekeiből kiállítást rendezett. A preraffaelista Walter Crane Ruskin és Morris szellemében alkotott, akik még a XIX. század derekán kezdtek beszélni arról, hogy „az emberiség életébe több szépséget, az iparba több művészetet, a munkás egzisztenciájába több műveltséget kell belevinni”.¹ Walter Crane tapétatervei, szőnyegei, festett ablakai, képei és gipszmodelljei olyan komoly érdeklődést váltottak ki Magyarországon, hogy a művészt vidékre is meghívták. Így az 1900. október 17-én még Budapesten Jókainál ebédelő Walter Crane-t pár nappal később Pécssett, majd a hónap végén Kolozsvárott látták vendégül. Az angol szecessziós piktort Pécssett és Kolozsváron is nagy érdeklődés fogadta. A *Pécsi Figyelő* is beszámolt a művész látogatásáról: „Rosetti, Ruskin, Morris és főleg Crane a legfényesebb nevek az iparművészet történetében és a műtörténelemnek lapjain. [...] Crane az irányadó, őt követi a stilizáló művészetek minden ifjú generációja.”² Crane pécsi „reménylett pihenőjéből őszinte ünnepeltetés lett”³ csakúgy, mint Kolozsváron. A kolozsvári *Magyar Polgár* is ír a nagyszámú érdeklődő közönségről, mely a fa- és fémipari szakiskolában kiállított, „a nagy mester által Kolozsvárra küldött rajzokat és festményeket”⁴ megtekinti.

1900 őszén a pécsi Ciszterci Rend Római Katolikus Főgimnáziumban tanuló Babits és a kolozsvári Református Kollégiumba járó Kós szinte egyszerre látogathatta meg az angol művész kiállítását. Mindkettőjüket megérintette az angol művészet, mely későbbi műveikben kimutatható. Babits az 1927-ben megjelent *Halálfiái* című életrajzi-filozófiai regényében a főhős, Sátorfy Imrus sorsában saját élményeire utalva me-

[*Nemzet és hagyomány*]

séli el, hogy diákkorában Ruskinról tartott előadást, barátja szüleinek otthonában pedig Morris stílusú bútorok álltak a Walter Crane-féle tapétával díszített szobában. Kós Károly többször is beszámol arról, hogy pályáját Walter Crane kiállítása határozta meg. Önéletrajzi írásában így nyilatkozik: „...a korszerű építészet magyar stílusváltozatát a magyar építőhagyományok alapján [...] igyekeztem kialakítani. De ez nem volt az én találmányom, mert már az angol Ruskin és Morris tanítványai [Crane] ...ezen az alapon formálták nemzetük új építőstílusát...”⁵

1901 szeptemberétől Budapesten a Királyi Magyar Tudomány-Egyetemen tanuló Babits és a Műszaki Egyetem mérnöki szakosztályáról építészeti karra átiratkozó Kós életútja azonban különvált. Az 1900-as évek elején Babits vidéken (Baján, Szegeden, Fogarason) tanított, Kós pedig a fővárosban és Erdélyben tervezte első építészeti remekait. Az addig főleg a *Szeged és Vidéke* című lapban publikáló Babits 1908 szeptemberében jelentkezett a Nagyváradon induló *A Holnap* antológiában, mely felhívta a váradi irodalmi körök figyelmét a fiatal költőre. Az antológia egyszerre több versét is közölte (*Turáni induló, Theosophikus énekek, Keresztyén, Indus, Vérivó lányok, Golgotai csárda, Feketeország*). *A Holnap* költői (Ady Endre, Babits Mihály, Juhász Gyula, Balázs Béla, Dutka Ákos, Emőd Tamás, Miklós Jutka) 1908. szeptember 27-én mutatkoztak be a nagyváradi városháza zsúfoldsáig megtelt dísztermében, de – mint Dutka Ákos visszaemlékezéséből ismeretes⁶ – Babits hiányzott a fontos eseményről. Később, 1938. szeptember 1-jén Kós Károly Babitsnak küldött levelében így ír a fiatal költőknek hírnevet adó *A Holnap* antológiáról, mely első szellemi találkozásukat jelentette:

„Mélyen tisztelt Mester!

Valamikor Kolozsváron ösmertem meg a Mestert, mikor megjelent volt Váradon *A Holnap* című kötet. Azóta talán éppen 30 esztendő telt el, és január óta tudom, hogy a kötelesség lehetővé tette számomra a Mesterrel való személyes találkozást – 30 esztendő múlva.”⁷

Milyen közös irodalmi fórumokon keresztül tartották a kapcsolatot 1938-ig? Milyen vonatkozásban rokonítható a két művész pályája? Létrejött-e a személyes találkozás? A kérdésekre további irodalomtörténeti dokumentumok adnak hiteles választ.

Az 1908-as *A Holnap* antológia után a *Nagyváradi Napló* októberi száma *Éhszomj és Régi magyar költők* című verseket közölte Babbitstól, majd az év utolsó hónapjaiban jelent meg a *Nyugaton* több írása (*A csendéletekből, Asztalfiók, Cumulus, Himnusz Irishez, Messze-messze, Az örök folyosó, Sunt lacrimae rerum, Hegeso sírja*). Az akkoriban újklasszicistának tekinthető, görög-latin műveltségélményt ötvöző Babits költeményeit Kós Károly Erdélyben is olvashatta, mivel nagyváradi, később temesvári és kolozsvári lapok is közölték írásait, a *Nyugatot* pedig Kelet-Magyarországon is nagy érdeklődéssel olvasták. A Kós Károly tervezte *Kolozsvári Újságíró Almanach* 1927-es kötetében jelent meg Babits *Három angyal* című szimbolikus vallomása. 1928–29-ben a *Temesvári Hírlap* közölte a *Psychoanalisis Christiana* és az *Elgurult napok* című költeményeit, majd a szintén 1928-ban induló kolozsvári *Erdélyi Helikon* számára küldött cikket (*Szerb író vagyok-e?*). 1930-ban az *Erdélyi Helikonban* jelent meg *Európaiság és regionalizmus* című esszéje, mely Babits Trianon utáni vallomása: „A kor szellemi élete belül zajlik, a lelkekben és egyéneken, s az irodalom igazi mozgása, ahogy mondtuk, nem a külső harc,

hanem a belső forrongás. Belső forrongás pedig csak ott lehet, ahol az ember problémái az Íróban egyéni életet élnek: ahol az író fontos dolgokról beszél és beszélhet, pártoktól és politikától függetlenül. [...] az erdélyi lélek lényegesebb európai mondani-valók felé vágyik, s nem akar regionalizmusába, mint egy kényelmes mentsvárba bezárkózni.”⁸ Kuncz Aladár, az *Erdélyi Helikon* akkori szerkesztője, a transzszilvanizmus európai kötődésű képviselője levélben köszöni meg Babits írását 1930 februárjában:

„Nem volt még alkalmam megköszönni az Erdélyi Helikon számára írt gyönyörű bevezető cikkedet. Igazán hálás vagyok érte, nemcsak azért, mert általában véve ezzel a kitűnő írással a folyóiratnak ezt a számát ünnepivé tetted, hanem mert sok itt forrongó és tisztázásra szoruló eszmében rendet teremtettél és irányt mutattál. Szeretném, ha szerkesztői elfoglaltságod ellenére is olykor-olykor volna időd az Erdélyi Helikon számára írni...”⁹

Babits az 1930-as évekre a *Nyugat* főszerkesztőjeként, a Baumgarten Alapítvány elnökeként, számos verseskötet, regény, esszé írójaként és az erdélyi folyóiratok munkatársaként a magyar irodalom vezéralakjává vált.

Mindeközben Kós Károly a preraffaelista Morris, Ruskin és Crane nyomán próbált új stílust létrehozni. Elméleti tételeit építészeti gyakorlatban kamatoztatta. Még a század elején megtervezte az óbudai református parókiát, a budapesti állatkertet, a zebe-gényi templomot, a sepsiszentgyörgyi múzeumot, a kolozsvári református templomot, és felépítette sztánai otthonát, a Varjú-várat. Szépírói pályafutását költőként kezdte: *Atila királyról* szóló ének az első balladája 1909-ből. Ezt követően 1910-ben a marosvásárhelyi Kemény Zsigmond Társaság az új utakon járó művészt tagjává választotta, majd Szentimrei Jenő felkérésére bekapcsolódott az 1918-ban induló kolozsvári *Keleti Újság* munkálataiba. Képzőművészeti illusztrációi, grafikai díszei főként itt és a *Napkeletben* jelentek meg. Trianon után, 1921-ben napvilágot lát híres röpirata, a *Kiáltó Szó*, mely békés építő munkára szólította fel a romániai magyarságot. 1924-től az Erdélyi Szépművészeti Céh igazgatójaként próbálta szilárd alapokra helyezni a romániai magyar könyvkiadást. Szépírói munkássága mégis 1931-től teljesedett ki igazán, mikor az *Erdélyi Helikon* főszerkesztőjévé választották.

Kalotaszeg múltjáról szóló írása 1932-ben jelent meg. *Varjú-nemzetség* című regényében nemcsak II. Rákóczi György szerencsétlen kimenetelű lengyelországi hadjáratát írja meg, hanem a messzi múltat, az Erdélyi Fejedelemség virágkorát, Bethlen Gábor uralkodásának idejét is. Az 1934-es *Az országépítő* című regénye Szent István korába kalauzolja az olvasót. 1936-ban Budai Nagy Antal tragikus sorsát állítja színműve középpontjába, s a tragédiában az 1437-es bálolnai parasztfelkeléshez tér vissza. A regény- és drámaíró Kós Károly a Babits által szerkesztett *Nyugatban* sem maradt visszhang nélkül. Illyés Gyula *Kalotaszeg*et méltatja, Schöpflin Aladár *Az országépítő* érdemeit dicséri, s kifejti, hogy Kós „nem a szent királyt látja, hanem az országépítő államférfit, aki a különböző, nagyrészt fajilag és nyelvileg is különböző törzsek konglomerátumából megteremtette az egységes magyar nemzetet és az egy hatalmi szervezetbe összefogott Magyarországot”.¹⁰

Kós 1938-ban méltán kapott műveiért elismerést, mikor Babits, a Baumgarten Alapítvány elnöke és a tanácsadó testület a díjazottak közé sorolta. A *Keleti Újság*

[*Nemzet és hagyomány*]

így számol be a hírről: „A budapesti lapok értesülése szerint az egyik háromezer pengős díjat Kós Károlynak, a kiváló erdélyi írónak ítélte oda a kuratórium, első-sorban a múlt évben nagy irodalmi sikert aratott *Budai Nagy Antal* című történelmi drámájának jutalmazásául.”¹¹

Kós az újságban olvasott váratlan hírre levélben válaszol Babitsnak és a Baumgarten Alapítványnak:

„Igen tisztelt Uram!

Ma egy hete olvastam a Keleti Újság hírét, hogy budapesti értesülése szerint az idén egyik Baumgarten-díjat nekem ítélte az alapítvány Kuratóriuma. A hír váratlan volt, szinte hihetetlen. Mert álmomban sem jutott volna egy pillanatra sem eszembe, hogy ilyen díjjal kapcsolatba kerülhessek. ...

Bevallom, hogy legbelső belsőmben mai napig nem tartottam magamat igazi írónak a szó valódi, nemes és professziót jelentő értelmében. S addig, amíg a sors nem kényszerített írásra (belső és külső okokból), mint bevallott amatőr írogattam ugyan, de főképpen és elég ritkán építész szakcikkeket. A szépirodalomba annak idején csak kuriózumképpen kontárkodtam bele...

Nagyon nehéz idők következtek, és én vállaltam sorsomat, mert úgy éreztem, szükség van itt reám; bár éppen akkor a mi vezető osztályunk a nem kívánatos magyarok közé sorozott itt Erdélyben, és még akik jóakaratók is voltak, azok is legfeljebb bolondnak tartottak. Bizony mondom: sokszor hiábavalónak éreztem a tusakodást, a hitem sokszor megrendült, utamat tévesztettnek láttam, és erőmet kevésnek. S a pusztá élet megtartását is lehetetlennek.

Aztán fordult az idő és az élet nekem adott igazat. Eredmények mutatkoztak: a romok között építés. A kenyér is mindig megkerült. Az emberek pedig így kezdetek emlegetni: író. Az erdélyiek így: a mi írónk. [...]

A Baumgarten Alapítvány Kuratóriumát nem ösmerem; nem tudom, kik a tagjai. Csak Babits Mihályt ösmerem, az író, az embert nem. És amikor ez alkalommal nem tehetem meg, ami mindenek felett való kötelességem volna, de amit őszinte örömmel és hálás szívvel meg is tennék, hogy az irodalmi díjak kiosztásának holnapi napján személyesen mutakozzam be és szóval köszönjem meg a kitüntetést, meg kellett tennem legalább azt, hogy ebben a levélben mondjam el magamról amit, mint íróról elgondolok...”¹²

Kós szerénysége, Babits iránti őszinte tisztelete és hálája tükröződik a levél sorából. Az 1938-ra elismert polihisztor azonban lejárt útlevele miatt nem tudott részt venni a díjkiosztáson. Kettejük személyes találkozása ekkor semmiképp sem jöhetett volna létre, hiszen a súlyosan beteg, gégeműtét előtt álló Babits sem emelhetette jelenlétével az ünnepség fényét. Babits megbízásából Schöpflin Aladár olvasta fel az évdíjasok és jutalmazottak névsorát. A 3000 pengőt jelentő évdíjasok között Kóssal együtt kapott jutalmat Barta János irodalomtörténész, Nagy Lajos prózaíró, Dallos Sándor novellaíró, Molnár Antal zenekritikus.¹³ A kitüntetettek az ünnepség után betegágyánál keresték fel Babitsot. Valószínű így tett volna Kós Károly is, de útlevél hiányában ismét levélben jelentkezett:

„Igen tisztelt Mester!

Amikor a Baumgarten Alapítvány meghívóját kaptam volt a jan. 18-iki díjkiosztásra, miután személyesen nem tehettem annak eleget, levélben köszöntem meg az engem meglepetésszerűen ért és többszörös örömet is okozó kitüntetést és jutalmat. ...

Babits Mihály váratlanul új örömet és elégtételt szerzett nekem, s amiért külön hállával tartozom neki én, de mások is. Az itt nálunk nemrég újjól felpezsdült »irodalmi transzszilvanizmus vitában« a mi Szemlér Ferenc barátunk onnan kapta meg a megérdemelt választ, ahonnan nem várta, és azt a választ, amire legkevésbé számított, amikor a maga erdélyiségét-megtagadását a fiatal írók prókátoraként az öreg erdélyi írók mellének szögezte. Boldog voltam. Nem annyira a magam érdekében, de a fiatal erdélyi író és szellemi munkás generáció érdekében, melynek éppen erdélyi szellemére van Erdélynek és az erdélyi magyarságnak, de talán Magyarországnak és a magyarországi magyarságnak is szüksége. ...

Bizony, nagy jótétemény nekem ez a gyönyörű díj, nemcsak tisztesség. És bizony hálat adok a jóságos Mesternek, aki ezt így rendelte. És hálat adok Babits Mihálynak, aki messzebbre és jobban lát, mint olyan nagyon sokan a magyar glóbuszon. És kívánok Önnek, igen tisztelt Mesterem, jó egészséget, és kérem, fogadja jó szívvel az én köszöntésemet addig is, amíg talán nyáron személyesen tudom megszorítani kezét.

Igaz tisztelettel és hálas szeretettel vagyok

Kós Károly”¹⁴

Kós levele személyes vallomás, melyben nem csupán a jutalomért mond köszönetet Babitsnak, hanem 1935 körül a *Nyugat*-ban zajló transzszilvanizmus vitát megoldó írásáért is. Tolnai Gábor, Schöpflin Aladár és Szemlér Ferenc az erdélyi irodalomról különböző nézeteket vallottak. Tolnai szerint új korszaka kezdődik az erdélyiségnek, és az új erdélyi nemzedék elsősorban nem az irodalom terén keresi az érvényesülést, mivel az első nemzedék romantikus transzszilvanizmusa átalakul az új korosztály törekvésében objektív transzszilvanizmussá. Ez a kulturális-tudományos irányú nemzedék Erdély igazi megismerésére törekszik. Igyekszik megmenteni az ottani magyarság népi kincseit, szociográfiákat készít, és komoly számot vet a történeti Erdéllyel. Schöpflin kifejti, hogy az erdélyi irodalom mindenképpen „a *Nyugat* körüli és a *Nyugat* hatása alatt kifejllett irodalom édes gyermeke”,¹⁵ s legfiatalabb, már a román uralom alatt felnőtt nemzedék nem mutat az első generációhoz fogható írói képességeket. Schöpflinnel ellentétben Szemlér állítja, hogy van utánpótlás az erdélyi irodalomban, csak nincs lehetőség a kibontakozásra. Szemlér Ferenc, aki határozottan elutasította az erdélyiség regionalizmusát, Kós Erdélyi Szépműves Céhét is támadja: „Kiadó viszont Erdélyben egész a legutóbbi napokig szintén csak egy volt, az Erdélyi Szépműves Céh, s ez a dolog természete szerint nem rendelkezett megfelelő eszközzel arra, hogy a feltörekvő fiataloknak megfelelő megjelenési lehetőséget biztosítson.”¹⁶

Babits, aki – a *Beszélgetőfüzetek* bizonyossága szerint¹⁷ – még Illyés Gyulának és Basch Lórántnak is megmutatta Kós levelét, a transzszilvanizmus-vitát *Az én erdélyiségem* című vallomásával zárja: „A transzszilvanizmus nem elzárkózni, hanem gazdagítani akar: erdélyiségében magyarságát őrzi, és Európát gazdagítja. A transzszilvanizmus a politikán túl és minden politika dacára kulturális nemzeti érzést jelent,

[*Nemzet és hagyomány*]

mely nem szétválaszt, hanem összekapcsol; az európai nacionalizmus formái között ez egyike a legszabadabbaknak és legemberibbeknek.”¹⁸ Babits írása az erdélyi irodalomról kiváltotta Kós tetszését, aki azt vallotta: „körömszakadtig *hűségesek kell legyünk szegény Erdélyünkhez*.”¹⁹ Az Erdélynek örök hűséget fogadó Kós utolsó Babitsnak küldött levelében újabb kísérletet tesz a személyes találkozásra. A már idézett 1938. szeptember 1-jén keletkezett levél így folytatódik:

„Tegnapelőtt este érkeztem Pestre és mostanig spekuláltam, hogy tudjam bizonyosan és alkalmas időben megtalálni a Mestert, akinek – telefonja nincsen. Így fundáltam ki ezt az egyszerű módot, hogy megkérjem: jelölje ki a napot, időt, amikor tiszteletemet tehetem akár lakásán, akár bárhol másutt. Én mához egy hétig itt vagyok, szombaton szándékozom hazautazni, és semmi különös időbeosztásom nincsen, vagyis akkor és oda mehetek, ahová parancsolja. Kérem tehát szíves üzenetét telefonon, cédulán vagy levélben az időre és helyre vonatkozólag, ahol megkereshetem. Csupán azt kérem még, hogy miután én egész napon át csavargok, egy nappal a találkozásra kijelölendő idő előtt kaphassam meg szíves üzenetét ide, az Erzsébet- királyné-szállóba (IV. Egyetem u. 5.).

Tehát kérve és várva szíves értesítését valamely formában, vagyok

a Mesternek őszinte tisztelettel
Kós Károly”²⁰

A filológiai adatok bizonyossága szerint²¹ e két lánghelme személyes találkozója sosem valósulhatott meg. Kós már 1932. február 18-án írt, Móricz Zsigmondnak küldött levelében a következőket írta: „nagy örömmel olvastam arról, hogy lejönnél Erdélybe felolvasni. [...] ha Babitscsal jönnél (két szerkesztő erősebben jelentené a Nyugatot, mint egy), annál biztosabb volna az erkölcsi siker.”²²

1932-ben Móricz régóta tervezett erdélyi útja azonban elmaradt. Akkor éppen üzleti bántalmaival betegeskedő Babits amúgy sem tarthatott volna Erdélybe szerkesztőtársával. Mikor 1935-ben a marosvásárhelyi Kemény Zsigmond Társaság meghívta Babitsot erdélyi irodalmi körútra, akkor a román kultuszminisztérium betiltotta a látogatást. Három évvel később, 1938 januárjában a Baumgarten-díj osztásán az említett okokból sem Babits, sem Kós nem tudott részt venni. Végül, 1938 őszén a februári gégeműtét után lábadozó művész valószínű ismét nem tehetett eleget Kós kérésének. Babits az operáció után elvesztette beszédképességét, melyet csak május elején nyert vissza. Ezt követően a nyarat esztergomi nyaralójában töltötte. 1938 júliusában és augusztusában „a bármikor szükséges orvosi beavatkozás tudatában ugyan, de életének legutolsó nyugodt időszakában”²³ írta meg a *Jónás könyvét*, melyet már maga olvasott föl az őt augusztusban Esztergomban meglátogató Gellért Oszkárnak és Földi Mihálynak. Kós Károly a levelet Babits budapesti Reviczky utcai címére küldte, nem tudván, hogy a költő vidéki nyaralójában pihen. Minden bizonnyal Babits a levél megérkezésekor még Esztergomban tartózkodott, így nem tudhatott az éppen Budapesten levő művésztársa kéréséről.

Kós és Babits szellemi útja az 1900-as Walter Crane-kiállításától az 1938-as Baumgarten-díj kiosztásáig több ponton találkozik. Egymás iránti tiszteletüket és nagyrabecsülésüket nemcsak leveleik bizonyítják, hanem szépirodalmi munkáik is, me-

lyekben Erdélyről, a Trianon utáni erdélyi író sorsáról rokon nézeteket vallottak. „Mindegy, hogy a szikla kaukázusi-e, erdélyi vagy tibeti. A sziklán is a fény szomszajai: Erdélyben születni és Európát kívánni – ...Ez végzetük az erdélyi íróknak.”²⁴ Ez a végzete Kós Károlynak is, hiszen az erdélyiségnek ez a babitsi értelemben vett tisztán szellemi-kulturális koncepciója munkájának legmélyebb ihletője.

J E G Y Z E T E K

- 1 Walter Crane: *Vonal és forma*. Ford. Mihalik Gyula. Budapest, 1910, Lampel Rt. Könyvkiadóvállalat, 11.
 - 2 *Pécsi Figyelő*, 1900. október 20., 2.
 - 3 Walter Crane Pécssett. *Pécsi Napló*, 1900. október 23., 2.
 - 4 *Magyar Polgár*; 1900. október 29., 5.
 - 5 Kós Károly: Önéletrajzom. In *Kiáltó szó. Kós Károly emlékezete*. Budapest, 2005, Nap Kiadó, 6.
 - 6 „Ott ültünk mind az új városháza termének parlamentszerű emelvényén Bihari Sándor nagy történelmi képe előtt. Zsigmond és Ulászló találkozásának fejedelmi színpompája volt a háttér és díszlet a zsúfolt teremben. Csak Babits Mihály hiányzott. Ady zsakettben, piros szegfűvel a gomblyukában. Az első sorokban a város kiöltözött szépasszonyai, s közülük is kiválik párizsi színeivel Brüll Adél.” Pomogáts Béla: *Változó világban*. 2007, Széphalom Könyvműhely, 19.
 - 7 Kós Károly – Babits Mihálynak. OSzK Kézirattár, Fond III./771/2. A levél tintával, kézzel írott.
 - 8 Babits Mihály: Európaiság és regionalizmus. *Erdélyi Helikon*, 1930/1. 5–6.
 - 9 Kuncz Aladár – Babits Mihálynak. OSzK Kézirattár, Fond III./810/13. Géppel írott levél tintaírású névalírással az *Erdélyi Helikon* nyomtatott fejléces levélpapírján.
 - 10 Schöpflin Aladár. Az országépítő. *Nyugat*, 1934/10.
 - 11 *Keleti Újság*, 1938. január 10., 6. Kós a díjat valójában *Az országépítő* című regényéért kapta.
 - 12 Kós Károly – Babits Mihálynak. OSzK Kézirattár, Fond III./771. A levél tintával, kézzel írott.
 - 13 Évdíjat kapott még a tragikusan elhunyt József Attila is. A jogszabályok értelmében díjának egynegyedét a rokonságnak utalták át.
 - 14 Kós Károly – Babits Mihálynak. OSzK Kézirattár, Fond III./771/1. A levél tintával, kézzel írott.
 - 15 Schöpflin Aladár: Erdélyi irodalom. *Nyugat*, 1934/2.
 - 16 Szemlér Ferenc: Az erdélyi irodalom jövője – Válasz Schöpflin Aladár cikkére. *Nyugat*, 1934/4.
 - 17 Babits Kós levelével kapcsolatban a következő feljegyzést készítette: „Naiv, kedves, kicsit meglepő, hogy én a tr. ügyében állást foglaltam. Nyilván *Fogaras* című cikkemre céloz, ahol tagadtam, hogy az erdélyi tájnak ne lenne saját külön erdélyi jellege. *Babits Mihály beszélgetőfüzetei*. S.a.r., Belia György. Budapest, 1938, Szépirodalmi Könyvkiadó, 527.
- A Fogaras című esszé a *Pesti Napló*ban jelent meg, amit Kós nem biztos, hogy olvasott. Valószínű a *Nyugat*ban megjelent a transzsilvanizmust érintő, *Az én erdélyiségem* című írására célzott.
- 18 Babits Mihály: Az én erdélyiségem. *Nyugat*, 1935.
 - 19 Kós Károly – Babits Mihálynak. OSzK Kézirattár, Fond III./771/1. A levél tintával, kézzel írott.
 - 20 Kós Károly – Babits Mihálynak. OSzK Kézirattár, Fond III./771/2. A levél tintával, kézzel írott.
 - 21 Török Sophie naplófeljegyzéseiben nincs adat 1938 szeptemberéből kettejük találkozásáról. (Köszönet az információért Papp Zoltánnak.) Kós sem tesz említést az eseményről későbbi leveleiben.
 - 22 Kós Károly – Móricz Zsigmondnak. PIM Kézirattár, M. 100/1112/8. A levél tintával, kézzel írott.
 - 23 Sipos Lajos: *Babits Mihály*. Budapest, 2003, Elektra Kiadóház, 200.
 - 24 Babits Mihály: Az én erdélyiségem. *Nyugat*, 1935.